

**Г.А. СКРИПНИК,
академік НАН України,
директор Інституту мистецтвознавства,
фольклористики і етнології ім. М.Т. Рильського**

Національна культура виступає важливим державно-консолідуючим чинником, як у традиційних суспільствах, так і модерних, заснованих на принципах громадянської нації. Ініціативи ЮНЕСКО в гуманітарній сфері актуалізують потребу ефективнішого використання здобутків національних культур для гармонізації суспільного життя, міжетнічних контактів та цивілізаційного поступу. Відтак, удоступнення культури для всіх соціальних прошарків має посісти пріоритетне місце у внутрішній політиці держави. Культура виконує важливі для життєзабезпечення суспільства інтегративні та комунікативні функції, виступає чинником стабільності націй і держав. Формуючи засади національної політики в Україні та визначаючи її стратегічні напрями, потрібно, по-перше, враховувати її історичний досвід, успадкований від попередніх епох, а по-друге, опиратися на сучасні суспільно-політичні реалії, в рамках яких вона функціонує. Щодо першого, то відомо, що українська культура, маючи за період тисячолітнього розвитку досягнення світового рівня, вийшла з недавнього тоталітарного та бездержавного минулого понівеченою та неповною, з прищепленим їй комплексом меншовартості.

З огляду на цей контекст увиразнюється однозначний факт, що всупереч багатомірковій протидії розвитку культури, придушення її всіма засобами чужих держав, вона все ж засвідчила свою життєздатність на рівні народнокультурної традиції і на рівні професійного мистецтва. Вкрай складний історичний та суспільно-політичний контекст формування українського культурного простору жорстко регламентував

не лише характер, особливості функціонування та досягнення української культури в минулому, а й детермінує її реальний сьогоdnішній стан, пояснює позитиви і недоліки, здобутки і втрати. На тлі минулого особливої гостроти набули проблеми культурно-національної інтеграції. Якщо для західноєвропейських народів процес утвердження культурної цілісності відбувався у XVIII–XIX ст., то Україна лише наприкінці XX – на початку XXI ст. підійшла до реального розв'язання цих проблем. Проте шлях цей набагато складніший нині, коли сучасна епоха, як арена глобального науково-технічного прориву, цивілізаційних протистоянь, релігій і світоглядів, диктує свої правила гри. Україна з особливою гостротою відчуває свою незахищеність і невлаштованість перед натиском глобалізаційних викликів епохи. З огляду як на її внутрішню, успадковану від минулого неоднорідність і незбалансованість у мовно-культурній сфері, так і внаслідок деструктивної політики нової еліти щодо утвердження ідеї соборності і цілісності України – держави. Негативні аспекти утвердження стандартів відкритого суспільства, ліберальної економіки шляхом шокової терапії спричинили руйнацію всіх систем життєзабезпечення більшості населення без права вибору, загальну суспільну деморалізацію. Прикриваючись демократичними гаслами, представники чинної еліти нерідко вдаються до недопустимих і безвідповідальних у цивілізаційному суспільстві соціотехнік зіштовхування різних груп населення на мовно-культурному, етнічному чи територіальному рівні, до штучного культивування нібито різних інтересів, протиставлення

територіального патріотизму загальнодержавному. Приватизовані ЗМІ формують хибну суспільну думку про нібито цивілізаційний розлом України, історичну несумісність Сходу та Заходу, знецінюючи саму сутність державної незалежності, яка начебто є основною причиною економічного зубожіння населення.

Треба сказати, що з цього приводу застерігав ще свого часу Михайло Грушевський, закликаючи, щоб не роздмухували регіональні та мовно-культурні відміни, які витворені на українському народному тілі тяжкими історичними обставинами, та підкреслював, що плекання єдності Сходу і Заходу є основою українського національного інтересу.

Дослідники сучасності стверджують: якщо в ХХ ст. спокій у міждержавних відносинах залежав від мирного співіснування суверенних держав, то у ХХІ ітиметься вже не про мирне співіснування між державами, а передусім — між етнічними групами, соціальними прошарками всередині однієї і тієї самої держави, про дестабілізацію на ґрунті невміння збалансувати культурно-національні та соціальні інтереси, власне, внутрішньодержавні.

Далеко не найуспішніша пострадянська модернізація українського суспільства вже встигла спричинитися до різкого не лише соціально-майнового, а й культурного дистанціювання, розшарування на модерні, домодерні та постмодерні верстви, які живуть у паралельних світах, майже позбавлених точок дотику в соціальному просторі та часі держави. Властиве українському пострадянському суспільству радикальне самозаперечення, відсторонення від традицій Старого світу важко уявити, наприклад, у російській чи польській історичній культурі, тобто культурі країн з державними традиціями. Заперечуючи традиції і традиційні підходи у сучасній українській культурі, адепти творення так званої нової, по-

занаціональної культури, фактично розчищають терени для творення антикультури на догоду замовникам від політики чи бізнесу. Втіленням тотальної руйнівної етики та естетики є епатажно-пародійне ставлення до суспільного порядку в його традиційному розумінні, знецінення не лише будь-яких об'єднуючих об'єктивних ідей, в тому числі і з національною культурою включно, а й будь-яких соціальних норм і нормативів. Пострадянська естетика заперечення нормативності в культурі та будь-якої ідеології (а відомо, що ідеологічне самороззброєння держави ще більш небезпечне, аніж ядерне роззброєння) властива не лише творам авангардної елітної культури, а й закорінена в масовій псевдокультурі з її цинічною банальністю, ззовні обгородженою від догм і обмежень. Зразками такої телерозкутості та псевдodemократизму є численні спроби десакралізації історичної минувшини, знеславлення видатних вітчизняних діячів культури та мистецтва, що спричиняє масовий нігілізм і є надзвичайно деструктивним, бо знецінює історичну пам'ять, формує збайдужіле, позбавлене державницького мислення покоління. Під прикриттям так званої телевізійної демократії насаджується низькоестетичний і позбавлений морально-етичних засад іноземний культурпродукт, пропагуються статеві збочення та культ насилля, маргінальні суспільні рухи, принципово не сумісні з традиційною світоглядною системою, знецінюються традиційні засади соціальної структури у вигляді сім'ї та культури.

Суспільно загрозливою видається тенденція переорієнтації функцій держави та перетворення її на орган економічно найефективніших, найуспішніших верств населення. Помітна неґація зубожілої більшості та маргінальних прошарків. На цьому тлі відчутнішою стає потреба конструктивного пошуку культурно-національних передумов органічної трансформації націо-

нального організму в напрямку гармонійного поєднання локальнотрадиційних культурних кодів із цивілізаційними стандартами. За нинішніх умов глобалізації та прискореної культурної нівеляції навіть державно захищені, благополучні культури застосовують різні форми самозбереження. На державному рівні розробляються і діють програми захисту культурного середовища у Франції, що виявляється у протидії замінам французької термінології іноземною, у відстоюванні традиційної моделі харчування, наданні переваги національній кінопродукції і масовій музичній культурі. Активне включення у світові економічні процеси Японії не супроводжується втратою її етнокультурної своєрідності, не в останню чергу завдяки активній державній підтримці культури власного народу. Відкритість до сучасної культури і водночас стійкий консерватизм у позитивному його значенні традиційно демонструє Велика Британія. Дослідники слушно стверджують, що англійський народ на короткій нозі із часом, і є справді господарем своїх століть і метикувато веде господарство, що й означає бути людиною, успадковуючи минуле, жити майбутнім, тобто перебувати в сучасному, бо сучасне є явленість минулого і майбутнього.

**І.Р. ЮХНОВСЬКИЙ,
академік НАН України,
директор Інституту національної пам'яті України**

У своєму виступі я торкнуся трьох питань: про систему УАР-нет — новий оптоволоконний академічний зв'язок, про середній клас, який має бути панівним, про Інститут національної пам'яті України.

Постановою Президії НАН України від 20 листопада 1998 р. була заснована українська науково-дослідна мережа Інсти-

Негація культурної традиції в Україні та намагання деяких політиків прищепити масовій свідомості нову культурну модель більше з акцентом на майбутнє, без урахування традиційного світосприйняття, не має успіху. Адже в сьогоднішньому світі домінують лише ті нації, які зуміли не піддатися спокусам штучно пришвидшеної перебудови власної національної культури. Беззаперечним є факт, що тільки та нація, котра політично і культурно самоусвідомилася, зуміє віднайти адекватні відповіді на виклики простору і часу. Демократична держава має визнати самоцінність культури, розглядати її як саморегулюючу сферу суспільного життя, тому й діяльність свою спрямовує на безперешкодне функціонування і розвиток усіх присутніх на її території культур, як титульної нації, так і соціально визнаних субкультур етнічних груп та національних меншин. Україна не може ігнорувати ані власні традиції, ані систему негативно або позитивно звернених до неї зовнішніх очікувань.

Отже, формувати національну самосвідомість громадян та систему загальнонаціональних культурних цінностей неможливо без урахування базових цінностей української культури як цілісного феномена, що охоплює ретроспективу та сучасність.

туту фізики конденсованих систем. На той час я очолював цю установу, і за вісім років державний телекомунікаційний центр посів провідне місце у наданні мережевих послуг організаціям Академії наук. Нині завдяки бюджетним асигнуванням і активній діяльності створено потужну оптоволоконну комунікаційну мережу НАН